

városfejlődésének sajátosságai miatt Budapestet nem utánozhatja még az ország második városának iskolája sem — hiszen a szegedi növendékszám, 120, tizedrésze sincs a budapestinek, — még kevésbé pedig a kicsi, sokszor iparosokkal együttműködő vidéki iskola. Mégis megszívlelendő az a törekvés, hogy igyekezet mutatkozik különválasztani a speciális képességeket és elmélyedést kívánó kereskedőtanonciskolai munkakört egyéb tanítási munkaköröktől. S kétségtelen, hogy a fejlődés útja is ez! A felsőkereskedelmi iskolák volt királyi főigazgatója minden erejét latbavetette, hogy szaktanárok oktassák legalább a kereskedelmi tárgyakat a tanonciskolákban és bizonyára oda kell vezessen a fejlődés útja, hogy ahol csak lehetséges, főhivatású kereskedőtanonciskolai tanártanszékeket szervezzenek, megnyitván ezáltal a lehetőséget később különválasztott kereskedőtanonciskolai szaktanárképzés számára is.

Főbb. irodalom: Adalékok a tanoncoktatás fejlődéséhez a székesfővárosban (Szendy—Ágotai) Budapest, 1935. Vincze: A középfokú kereskedelmi szakoktatás hazánkban és külföldön. A „Kereskedelmi Szakoktatás“ c. folyóiratnak különösen az utolsó 13 évfolyama, különösen: Tarnay: Kereskedő tanonciskoláink helyzete és bajai (id. folyóirat XLIV. évf. 1. sz.) és Vincze: A kereskedőtanoncok oktatása (id. folyóirat XXXI. évf. 12 l.)

Dr. Aldobolyi Nagy Miklós.

IRODALOM.

Kornis Gyula, Egyetem és politika. Franklin-Társulat, Budapest 1936. 59. l.

Ezt a tanulmányt, amely mint rektori beszéd hangzott el 1936. május 12-én a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem ünnepélyes közgyűlésén, időszerűvé azok a mélyreható változások teszik, amelyeket a világháború utáni parancsuralmi állampolitikai rendszerek kényszerítettek az egyetemre. Az egyetemen kutató tudós professzornak éppen úgy szembe kell néznie evvel a problémával, mint a kultúrpolitikusnak és az államférfiúnak, mert egyikük számára sem lehet közömbös, hogy a történeti élet két tényezője, „a Szellem és a Hatalom“, az Egyetem és az Állam milyen viszonyban állanak egymással; különösen ma, „amikor a politikának új diktatórius szellemi éghajlata alatt az önkormányzatára mindig büszke egyetem“ a német, az olasz és az orosz nemzet kebelében súlyos válságokon megy keresztül. Fel kellett tehát merülnie annak a kérdésnek, hogy „vajon a politika nem forgatja-e ki itt az európai egyetemi életformát immár hét évszázados lényegéből, történeti szervezetéből és hagyományos jogaiból. Feleletet kellett keresni arra „a tudományos-elméleti problémá“-ra, hogy mi a viszony a tudomány és a politika, az egyetem és az állam között.

A könyv „merőben elméleti természetű“ fejtegetéseinek éppen az ad az aktuális problémán messze felülemelkedő tudományos jelentőséget és értéket, hogy szerzőnk ennek a két jelenleg szembenálló történeti tényezőnek igaz benső lényegét vizsgálja meg s ennek alapján fedi fel a közöttük lévő helyes viszonynak jelentését és értelmét.

Az öt fejezet közül az első kettő tulajdonképpen helyzetkép, annak a rajza, milyen volt és az említett három országban milyenné változott egyetem.

Az első fejezetben abból a célból, hogy megvizsgálja „a mai korszellem, a mai társadalom és politika igényeit az egyetemmel szemben“, teljesen a szellemet kifejezésre juttató lényegre szegzett szemlélettel „az egyetemnek az eddigi fejlődés folyamán kialakult *történeti típusait*, ... az egyetem egyes történeti típusainak szellemi struktúráját“ kutatja. Egynehány vezető szempont segítségével megállapítja azokat az alkati összetevőket, amelyek a középkornak, a felvilágosodás korának, a 19. sz. első idealista, majd második pozitivista felének egyetemét jellemezték. Kimutatja, hogy az egyetemeket alapító, azokat fenntartó, mélyen a kor világ-felfogásában gyökerező társadalmi erők miként változtatták, színezték, alakították ezt az intézményt, s történetfilozófiai összefüggések felfejtése által teszi szemléletessé azt a skémát, azt a rövid vezérszavakba foglalt összeállítást, amelynek segítségével az egyetem alakulásának folyamata benső lényegében érthetővé válik. Ebbe a fejlődés-sorba kapcsolja azután bele az orosz és német egyetemek jelen formájának képét a második fejezetben. Itt bontakozik ki e három totális állam egyetempolitikájának rövid ismertetése nyomán az eddig felismert típusokkal szemben a *hatalom* egyeteme, amelynek alapvető tudományfogalma *pragmatiztikus*, centrális tanulmánya a *gazdasági és technikai tudomány*, uralkodóikara a *társadalmi- és közgazdasági kar*, embereszménye a *közösségtudat* erényével rendelkező *politikai ember*, s amelynek az államhoz való viszonyát az állami *imperializmus* határozza meg.

A következő fejezetekben vizsgálat alá veszi mindazokat a gondolkozási, világnézeti előfeltételeket, annak a politikai légkörnek lényeges összetevőit, amelyek ezt a változást előidézték, s kutatja e változásoknak az egyetemen folyó munka szempontjából való jelentőségét. Közülük a harmadik abból kiindulva, hogy „az egyetem szellemét mindig elsősorban az igazságról és a tudományról táplált meggyőződés határozza meg“, azt kutatja, „mennyiben érvényesül a mai egyetempolitikában az igazságra s a hatalomra törekvő akarat.“ A következő fejezet „központi gondolata az egyetemi önkormányzat s az állami kormányzat viszonyának kérdése“, az ötödik és utolsó pedig szemügyre veszi „a tudományos képzésnek és az egyes gyakorlati hivatásokra való nevelésnek az egyetemen való viszonyát“.

Az egyetemek vázolt átszervezésének legmélyebben fekvő oka a három politikai világnézet ama közösen vallott felfogása, hogy az ismereteknek csak olyan rendszere ismerhető el tudományosnak, amely az állam, a népi közösség hatalmát növeli, annak értékeit szolgálja. Szerzőnk mélyreható tudományelméleti, történetfilozófiai, társadalomtudományi és lélektani vizsgálatok alapján kimutatja ennek a felfogásnak tévedéseit. Rámutat arra, hogy mind a szovjetlogika, mind pedig a nemzeti szocializmus tudományelmélete, „mint minden pragmatizmus, nyilván összetéveszti a tudományt, mint lelki tevékenységet, másfelől a tudományt, mint igazolt tételek rendszerét, tehát a tudományos gondolkodást, másfelől a gondolt igazságtartalmat. Az előbbi természetszerűen a kutató egyéniségétől, lelki alkatától, korának szellemétől és szükségleteitől, társadalmi-történeti feltételeitől függ. . . viszont a tudomány igazságtartalma már független az egyéni hajlamoktól, mert az egyetemes és mindig és mindenütt egyforma ész logikai evidencia-síkján érvényes.“ A tudományos gondolkodás éppen a nemzet életébe való belegyökerezettségénél fogva mindig és mindenkor ennek az életnek kifejezője, sőt szolgálója is volt, de sohasem volt konkrét politikai célok szolgálatába állítható.

Sem a tudományok, sem székhelyük, az egyetem, számára nem kívánatos tehát „a politikától való eleve megkötöttség, amely számos területen nem engedi meg a

szabad kutatást, a vitát, az ellenőrzést, az igazságnak autonóm és fesztelen, egyedül az ész logikai evidenciáján alapuló fürkészését“. Nem kívánatos, hogy a kutató tudósban élő igazságra törő akarat a politikus hatalomra törő akaratával szembekerüljön vagy pedig ennek ki legyen szolgálatva.

Alkatlélektani megállapítások figyelmeztetnek arra, hogy milyen mélységes különbségek választják el egymástól a cselekvésre beállított, „az egyedi helyzetek, konkrét dolgok és emberek iránt“ különösen érzékeny politikust a tudóstól, akinek magatartásához hozzátartozik „az élettől való bizonyos távolság, az elméleti distancia pátozsa.“ Ezen az itt részletesen ki nem fejthető „pszichológiai alapon érthető a különbség az egyetem, mint a tudományos gondolkodás képviselője s az állami hatalom, mint a politikai gondolkodás képviselője között. Ezért nincs joga az utóbbinak erőszakkal az előbbi fölé kerekednie.“

Nincs joga ennek következtében arra sem, hogy az egyetem önkormányzati jogát megnyirbálja, sőt elkobozza, sem pedig arra, hogy ezt a tudományos intézményt az állami élet számára szükséges szakembereket képző szakfőiskolává alakítsa át.

A parancsuralmi állampolitika eme törekvéseivel szemben Kornis könyvének utolsó két fejezetében a következő tételeket fejt ki:

a) „A tapasztalat azt mutatja, hogy sem a feltétlen és teljes önkormányzat, sem a kizárólagos állami hatalom nem szolgálja az igazság érdekét, hanem az egyetem és az állam együttműködése.“ A helyes viszony ebben a tekintetben akkor áll fenn, ha az állam tudománypolitikája a tudományos munkamegosztás helyes dologi és személyi feltételeit biztosítja s a sokféle ágazó tudományos erő kifejtését a nemzet közérdekében összekapcsolja és tervszerűen felsőbb egységben egyesíti. „Ezt azonban a modern kultúrállam csak úgy teheti, ha az egyetemen folyó tudományos kutató és tanító munka célszerű szervezésére befolyást gyakorol.“

b) A közvetlen életpályára való nevelés nem tehető, mint azt az új államrendszerek óhajtják, az egyetem egyetlen és kizárólagos feladatává. „Az életpályákra való kiképzés nem sajátos egyetemi feladat; az egyetem ennek csak elméleti-tudományos oldalát vállalhatja. Az állami politika nem kényszeríthet rá az egyetemre olyan célokat, amelyek benső természetével ellenkeznek. Itt is az állami hatalom és az egyetem békés együttműködése a kérdés megoldásának egyetlen helyes útja.“

* * *

„Az egyetem életében is az egészséges fejlődésnek meg kell őriznie szerves történeti folytonosságát: ... a fejlődésnek hirtelen törés, a múlttal való merő szakítás nélkül kell végbemennie, különben az egyetem élete nem organikus fejlődés, hanem mechanikus erőszak és történeti rombolás eredménye. ... Ha igazán érezzük ... a történeti felelősséget, akkor nem engedhetjük feláldozni a tudomány és az egyetem örök eszméjét a pillanatnyi politikai áramlatoknak.“

ib.

Polgári iskolai kérdések. (Közléteszi dr. Kisparti János, tankerületi királyi főigazgató. Szeged, 1936. 121 oldal. A Szegedi Tankerület Közleményei. II.)

Dr. Kisparti János, szegedi tankerületi kir. főigazgató nem sokkal hivatala elfoglalása után, tájékozódni kívánván arról, hogy mi a polgáriiskolai tanárság felfogása a polgáriiskolát illető, legfontosabb kérdésekben, a múlt év november 7-ére a tankerület polgáriiskoláinak igazgatóit Szegedre értekezletre hívta össze. Az értekezlet anyagát maga a polgáriiskolai tanárság hordta össze olyképpen, hogy a tárgysorozatot alkotó négy kérdést a tankerület minden polgáriiskolájának tanári testülete egy-egy